

УДК: 174:658

174:316.752"20"

Политикологија

COBISS.SR-ID: 125226505

бр. 3/2023, год 2, vol. 1.

https://doi.org/10.18485/uunt_pl.2023.2.3.1

Оригинални научни рад

стр. 1-12

Рад примљен 25. 04. 2023.

Рад прихваћен 20. 06. 2023.

ПОСЛОВНА ЕТИКА У ПОСТ-МОДЕРНОМ СВЕТУ

Александар Грачанац, редовни професор¹

Факултет за предузетнички бизнис и менаџмент некретнина,

Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

Илија Кајтез, редовни професор²

Факултет за међународну политику и безбедност,

Универзитет Унион Никола Тесла, Београд

Резиме

Циљ аутора у овом раду јесте да преиспитају позицију пословне етике као дисциплине примењене етике у пост-модерном свету, да укажу на њене недостатке и изазове и коначно да понуде даљу перспективу. Разјашњавајући основне појмове, аутори дефинишу саму пословну етику и пост-модерни свет, указујући на неке основне карактеристике садашњег времена. Једна од основних карактеристика на коју у овом раду указују аутори тиче се места у улоге новца у савременом пост-модерном свету, тј. његовог позиционирања као крајње вредности и опште мере свега. Аутори примењују ову карактеристику пост-модерног света на поље пословне етике и прецизно идентификују не само опасност од трансформације ове гране примењене етике у утилитаристичку апологију бесконачног стварања профита, већ постављају питање њеног утемељења и

1 мејл: aleksandar

2 мејл: ilijakajtez@unionnikolatesla.edu.rs

оправданости постојања у овом облику у датим условима. Коначно, аутори овог рада у закључку пружају увид у могући перспективу одрживости пословне етике у пост-модерном свету.

Кључне речи: пословна етика, пост-модерни свет, новац, вредност, примењена етика

Увод

Не може се рећи да постоји изобиље феномена, проблема, појава и ствари које су заједничке људима склоним размишљању, не само током историјског трајања, већ и у оквиру једне исте ере – то је условљено великим културолошким, цивилизацијским, историјским, интересним, класним, професионалним, старосним и многобројним осталим разликама у унутар ове апстрактне и, очигледно веома хетерогене, групе људи. Па, ипак, одређене ствари ипак се сасвим евидентно налазе у жижи интересовања свих оних појединаца који су вођени филозофском зачуђеношћу пред стварношћу и појавама које је обликују. Једна од управо таквих ствари јесте вечита запитаност мислећих људи над питањима *оправданости* и *праведности* која на површину избијају у безмало свим аспектима личних живота и друштвене динамике људских друштава. Морална питања свакако су међу најдубљим и најесенцијалнијим питањима у инвентару зачуђености и запитаности, те као таква она остају константа сваког периода, сваке цивилизације и сваке сфере стварности. Наравно, она се природно множе управо у оним сферама и сегментима живота у којима су појаве и праксе или понајмање регулисани и нормирани, или пак које највише одударају од нормиране „нормалности“ живота услед веома специфичних артикулација чињеничне стварности. Ипак, и уобичајени, такорећи „нормални“ делови живота такође могу бити прожети испреплетаним моралним питањима која жуде за било каквим, макар минималним, рационалним одговорима који би нас усмерили ка исправном делању, али ништа мање важно, и исправној евалуацији туђих поступака.

Једна таква сфера живота је несумњиво и сфера *пословања*, односно рада и привређивања – она не само да је дефинитивно подразумевани део „нормалности“ и обичног људског живота у заједници³, већ је истовремено и сфера живота у којој се морални принципи и моралне вредности „сударају“ са неким другим важним принципима и вредностима. Зато је увек било неизмерно интересантно и важно храбро упловити у немирне воде испитивања и вредновања људских поступака и одлука у овој специфичној

3 Као што Бабић примећује, обичан рад, „на коме се економски циљеви коначно заснивају“ јесте нешто „за шта се подразумева да је судбина и ‘потреба’ свих људи, у њиховом свакидашњем, дакле у извесном смислу ‘обичном’ и ‘нормалном’ животу“ (Babić, 2000: 11).

сфери, у сфери пословања, баш зато што се ради о делу „нормалности“ живота, о нашој свакодневници, о сегменту живота који преокупира већи део наше времена проведеног у стању будности⁴. Чини се да је пост-модерно људско друштво, овај савремени тренутак човекове цивилизације, још значајнији моменат за испитивање моралне оправданости поступака у сфери пословања, будући да је друштво у коме човек данас живи једно дубоко комерцијализовано друштво у којем се за мало коју ствар може разумно тврдити да није предмет продаје и куповине, да није постала предмет комодификације⁵ и да није постала део инвентара „пословне“ стварности. У друштву у којем се на тржиште стављају људски органи, емоције, најинтимнији делови приватног живота, чак и најдубљи страхови и најскривеније жеље и мрачне девијације, а у крајњој линији и сами људски животи веома је тешко повући црту између онога што спада у сферу „пословања“ и онога што остаје изван ње. Оно што смо историјски називали „пословни“ део стварности постао је готово свепожимајући елемент укупне збиље и реалности.

У једном таквом историјском моменту, питање које се нужно намеће није питање потребе етичког разматрања пословног дела стварности и живота, већ суштинско питање елементарне *могућности* постојања било какве врсте моралних смерница, ограничења и забрана унутар сфере у којој се „послује“ и тргује, тј. непрестано купује, конзумира и самоциљно акумулира. Чини се да је питање *пословне етике* никада важније⁶, али не само у циљу разјашњавања комплексних моралних питања, већ и у циљу давања базичног одговора да ли је смислена и пословна етика уопште и могућа у данашњем свету и економско-културном систему савременог човека, тј. да ли је компатибилна са пост-модерним друштвом? Озбиљност и важност питања диктира и захтева озбиљност и методичност приступа одговору, те је стога неопходно поћи од разјашњавања основних појмова – етике, пословне етике и пост-модерног друштва.

Етика и примењена етика

Нема превише појмова који су у толико честој употреби у различитим сферама живота, а опет који су истовремено толико нејасно одређени и непрецизно употребљавани као што је то случај са појмом *етика*. Овај појам, најчешће у некој врсти појмовне комбинације са још једним недовољно добро интерпретираним појмом *морала*, појављује

4 Разматрајући савремено доба и преокупацију појединца послом и зарадом, не би било исувише провокативно тврдити да је овај сегмент живота пронашао пут и у фазу сна.

5 Под комодификацијом подразумевамо процес претварања одређене појаве у робу којој се може одредити цена и која може бити понуђена на тржишту.

6 О томе сведочи и чињеница да све чешће виђамо „Пословну етику“ као обавезан предмет на највишем нивоу образовања у целом свету, у чему предњаче САД (Babić, 2000: 1).

се у различитим контекстима и дискурсима свакодневног живота – од расправа о апстрактним етичким правилима, моралној декаденцији и моралној кризи друштва у датом тренутку, преко различитих посебних етика као што је ратничка етика, политичка етика, традиционална етика, хришћанска етика и слично, до конкретних етичких судова, етичких комисија и одбора, итд. Као што аутори који се баве етиком примењују, „чини се очигледним и очекиваним да би оволико фреквентна и свеобухватна употреба појмова етика и морал у свакодневном дискурсу свакога од нас нужно значила да постоји јасно и недвосмислено разумевање ових појмова, као и широк друштвени консензус око њиховог, макар денотативног, значења, зар не?“ (Станар, 2021: 17-18). Али, то нажалост није случај. Штавише, појмовна конфузија која влада у етичком дискурсу и потпуно произвољно коришћење појмова етике и морала захтева јасно одређење самог појма етика пре било какве озбиљне анализе било које њене артикулације, као што је нпр. пословна етика.

У једној минималистичкој и сажетој дефиницији, можемо рећи да је етика просто „наука о моралу“ (Pavićević, 1967: 10), односно да се ради о филозофској дисциплини која изучава морал. Морал са друге стране можемо, исто тако грубо, минималистички и довољно сажето за потребе овог истраживања, одредити као вишезначан појам који се користи да означи и „особен критеријум који се примењује на људске поступке и праксе“ али истовремено и „друштвену појаву, која у овом или оном облику постоји у сваком друштву“ (Babić, 2005: 37). Дакле, морал је критеријум вредновања поступака, али се појам истовремено користи да означи и скуп устаљених и уобичајених норми понашања која постоје у једном друштву или неком њеном сегменту. У том контексту, етику је потребно посматрати као својеврсну „примену морала на морал“, тј. примену критеријума вредновања на устаљене и усвојене норме понашања, примену којим настојим одредити шта је од постојећих поступака и пракси морално оправдано, исправно, пожељно и коначно *добро*, а шта је неоправдано, забрањено или чак једноставно *зло*. Саму етику као филозофску дисциплину о моралу можемо посматрати као дисциплину која има два основна правца или сегмента – теоријску етику и нормативну етику. Теоријска етика, или „мета-етика“, служи анализирању самог морала као таквог, уз фокус на анализу значења самих појмова који се користе у етичком дискурсу и одређивање граница њихове употребе у језику. Нормативна етика са друге стране стреми конкретнијем одређивању самих „правила“ односно начела поступања човека. У зависности од тога у ком „обиму“ односно на ком „нивоу“ она то настоји да учини, нормативну етику можемо поделити на општу нормативну етику која путем етичких нормативних теорија конституише опште принципе поступања у форми базичних принципа моралног вредновања и поступања⁷ и, нама значајну и важну, *примењену етику*.

7 Две најзначајније опште нормативне етичке теорије данас су деонтологија и утилитаризам. Деонтологија поставља принцип *дужности* као централни принцип моралног расуђивања у

Услед тежње општости и потпуној универзалности у заснивању општих и универзалних моралних принципа, општа нормативна етика ствара изузетно вредне, али истовремено веома апстрактне, принципе делања и евалуације, који неретко не могу дати разуман одговор на конкретно питање шта учинити у некој конкретној животној ситуацију, или пак шта је у тој ситуацији *добро* а шта *лоше*. Зато је *примењена етика* онај део етике који настоји „попунити практичну празнину“ коју стварају опште нормативне теорије, и дати управо одговоре, или макар смернице, помоћу којих можемо исправно поступати у конкретним животним ситуацијама, односно помоћу којих можемо исправно примењивати опште принципе на конкретне и практичне ситуације, уважавајући њихову сложеност и комплексност. Зато се сама примењена етика некада назива и *практична етика*, будући да настоји осигурати примену генералног етичког начела у неким веома специфичним ситуацијама или сферама живота, у којима сама комплексност ситуације онемогућава „сирову“ апликацију теоријски одређеног принципа. То су контексти у којима се ради „или о особености неког одређеног домена примене моралног критеријума или о суочењу тог критеријума са неком другом, ван-моралном вредношћу“ (Babić, 2005: 318). Како се захтева уважавање особености и специфичности одређеног домена вредновања, јасно је да не може постојати једна, општа и универзална, примењена етика која би се бавила свим могућим ситуацијама и контекстима. Уместо тога, данас имамо велики број дисциплина или области примењене етике, који такорећи „покривају“ оне најкомплексније сфере људске стварности, у којима није могуће тек тако применити опште и апстрактно начело моралног вредновања услед неизрециве сложености контекста - био-етику, етику рата, политичку етику, правосудну етику, медијску етику, етику спорта, етику јавне управе, полицијску етику, војну етику, итд.⁸ Једна део примењене етике, једна њена област, која је нарочито актуелна и продуктивна у последњих неколико деценија, јесте и област рада и пословања која захтева посебну пажњу и опрез приликом моралне евалуације поступака и пракси. Стога можемо говорити о *пословној етици* као веома значајном и проминентном облику примењене етике која је у фокусу нашег истраживања.

свим ситуацијама, док се утилитаризам, као доминантна форма консеквенцијализма, ослања на принцип *корисности* приликом моралног вредновања. Обе ове теорије прописују и објашњавају један општи принцип моралног суђења, који би идеално требало да да одговор на питања шта је морално, исправно и добро у свакој могућој ситуацији и артикулацији стварности, без обзира на то шта се у конкретном случају одиграва. Као такве, оне су екстремно вредне, али истовремено у пракси наилазе не одређена ограничења своје употребљивости, уколико се примењују без узимања у обзир специфичности сваке појединачне ситуације у којој се морално вреднује или одлучује.

8 Може се приметити да су виталне друштвене професије на којима почивају сва друштва – војска, полиција, просвета, судство и здравство - толико специфични и посебни сегменти друштвене стварности да свака од њих захтева и своју примењену етику не само услед поменуте специфичности контекста, већ и услед самог атрибута моралности као дефинишућег услова припадности професији (Станар, 2019: 148-151).

Пословна етика

Док неке друге форме примењене етике релативно самоевидентно и јасно самим својим називом реферирају на поље које покривају, тачно одређење саме пословне етике, тј. њеног предмета и домена који захвата, представља нешто захтевнији задатак. Разлог за овај нешто захтевнији задатак јесте тај што је пословна етика посвећена једном сасвим „нормалном“ и обичном, свакодневном и заједничком аспекту животу, који се тиче готово свих људи, аспекту рада, зарађивања, привређивања, аспекту пословности у најширем смислу. Стога је веома тешко јасно и прецизно омеђити поље интереса и сам предмет пословне етике, нарочито у савременом свету опште испреплетаности и универзалне међузависности свега и свих, у којем заиста мало који сегмент стварности остаје изван поља људског привређивања и сфере пословности⁹. Истовремено, то је и веома важан задатак јер омогућава сагледавање и изучавање пословне етике на највишем могућем, академском нивоу. Јер, како професор Бабић (Babić, 2000: 1-2) пише на самом почетку предговора свог уџбеника *Увод у пословну етику*:

„У свету у коме свакодневно слушамо извештаје о сумњивим пословним потезима, у коме се дешавају промене које, иако се дешавају на једном крају света имају своје учинке понекад у неком сасвим другом крају, или целом свету (као што је случај код повећања цене нафте или промене каматних стопа у великим финансијским центрима), у коме загађење околине добија енормне, и енормно забрињавајуће, сразмере, сасвим је природно да све то, и још много другог, буде и предмет *етичке анализе*... Несреће, проневере, манипулације, илегална трговина, узаврели конзумеризам, тензија између све већих и енергичнијих захтева за државном контролом и великог и понекад ефикасног отпора свакој контроли, концентрисању велике моћи у радничке синдикате који су у стању да диктирају наднације, и још веће моћи мултинационалних корпорације које су у стању да мењају свет, свепрожимајућа моћ рекламе, све су то чињенице које представљају разлоге за озбиљно увођење изучавања пословне етике на највишем нивоу образовања, универзитетском“.

⁹ Данас, у доба мултинационалних компанија које су економски (а некада и сасвим политички) многоструко моћније од већине суверених земаља, поље привређивања и највећег замисливог „бизниса“ утиче на дословно све аспекте живота – од великих фармацеутских компанија чије пословање и пословне одлуке утичу на здравље и живот људи, преко мултинационалних компанија чије пословне стратегије обликују културе и свест људи на свим меридијанима, све до великих приватних војних компанија чије пословање директно креира политички и безбедности пејзаж света и одређује судбине целих народа и држава. Да ли ишта од тога онда можемо рационално изузети и изоставити из поља за које је заинтересована пословна етика?

Имајући све ово у виду, *пословну етику* можемо дефинисати као „теоријску дисциплину која се бави пословним моралом... истраживање начела и критерија моралног вредновања у оној области људске праксе коју називамо пословање, бизнис“ (Babić, 2000: 13). Иако у ширем смислу обухвата готово неомеђен простор пословних одлука које утичу на најразличитије аспекте људских живота (некада чак и на глобалном нивоу), у ужем смислу пословна етика би обухватала примену моралног критеријума на феномене рада, својине, пословне одговорности, маркетинга и рекламирања, лојалности и конфликта интереса, чувања пословне тајне, контролу и управљање ризицима, праведности и фер плеја у пословању, итд.

Пост-модерни свет

Како је предмет и питање које ова студија поставља питање улоге дефинисане пословне етике у пост-модерном свету, неопходно је и кратко се осврнути на сам појам пост-модерног света и одредити његове карактеристике. Пост-модерни свет је заправо савремени свет који се налази у фази пост-модерне, свет у коме живимо и који је обликован идејама постмодернистичке филозофије и опште друштвене мисли. Чини се да већ овде, на првом кораку, наилазимо на истоветан проблем као и приликом дефинисања појма пословне етике – наиме, сам појам пост-модерне је „важан и сложен појам о којем нема слагања и једногласности“ али који истовремено снажно упућује на „друштвену стварности која наступа после модерне“ (Kajtez and Stanar, 2021: 334)¹⁰. Упркос релативном одсуству сагласја по питању дефинисање пост-модерне, јасно се могу издиференцирати њене три основне премисе – онтолошки плурализам, епистемолошки субјективизам и потпуни вредносни релативизам (Шушњић, 2015: 138-142).

Из једне парадигме засноване на наведеним премисама јасно се може извести закључак о одређеним одликама света коју она ствара; за нас је свакако најинтересантнија она да пост-модернизам ствара *потрошачко друштво* у коме су се „производња и потрошња наметнуле као смисао живота“ и у којем је идеал живота постао „зарадити и што више трошити“ (Чупић, 2019: 128). У једном таквом свету, у којем се бесомучна потрошња, куповина и конзумација сматрају смислом постојања, у коме се деца од рођења уче да посматрају свет кроз призму „тржишно генерисаних перцепција и судова“ и да постану „добри потрошачи“ кад порасту (Bauman, 2009: 139), централна вредност неизбежно постаје *новац*. Новац, односно капитал, постаје врховна вредност у свету у коме сама културна стратегија прописује да је смисао живота и постојања сваког човека да што више поседује, да што више купује, да што више конзумира, па чак и да што више *акумулира* капитал и новац, јер чак и његово пуко поседовање представља својеврсни

10 Шире о значењу и одликама постмодернизма у (Kajtez and Stanar, 2021: 333-346).

идеал! Како је новац постављен на објашњени пиједестал хијерархије вредности, активност његовог зарађивања и стицања кроз *посао* и *бизнис*, снажно утичу на поље пословне етике у једном таквом, пост-модерном свету.

Пословна етика у пост-модерном свету

Као што претходно наведена сама дефиниције уопште примењене етике каже, примењена етика јавља се у оним доменама стварности у којем се морални критеријум суочава са неком другом, ван-моралном вредношћу. Пословна етика у пост-модерном свету заинтересована је управо за један такав посебан домен стварности, домен пословања, рада и бизниса, у коме се неумитно суочавају морални критеријум вредновања и ван-морална вредност новца. И док је класичној модерности овај сукоб остављао много простора за аргументовану моралну критику оних поступака и пракси које занемарују моралну вредност, у пост-модерном свету ово је гранично немогуће – основни разлог за то јесте што је у пост-модерном свету новац постављен на пиједестал вредности, те се у „судару“ новца са моралом некако имплицитно подразумева да је оправдано и исправно да се морал занемари уколико се остварује профит. У свету у којем новац има интринзичну вредност, у којем је он, дакле, вредан сам по себи, а не тек као пуко средство досезања неких коначних вредности¹¹, веома је тешко пронаћи било каква морална ограничења којима би се занимала пословна етика. Јер, уколико је стицање новца највећа могућа вредност, према којој се мери не само смисао живота већ и вредност сваког појединца и сваке појаве у друштву, онда би, утилитаристички гледано, апсолутно све могло бити оправдано уколико то доноси довољно новца.

Утилитаризам, као доминантна етичка перспектива данашњице, ослања се на самерљивост и прецизно рачунање последица поступака приликом њиховог моралног вредновања. Укратко, све може бити морално оправдано, па чак и пожељно, уколико доноси довољно велику *корист*, која се у различитим периодима огледала у различитим вредностима. Како је новац врховна вредност пост-модерног света, утилитаризам би у том смислу служио тек као теоријско оправдање и апологетски прорачун којим би се тврдило да је стицање одређене количине новца довољна вредност да пружи оправдање свим могућим и (не)замисливим одлукама. Јер, уколико је новац важнији од здравља, слободе, блаженства, достојанства и свега онога што се током историје разумевало као крајња, немерљива и интринзична вредност, онда је за морално оправдање поступака у пословању довољно да они производе огромну количину зараде. Нажалост, слика света

11 Неке коначне, интринзичне вредности, биле би здравље, достојанство, слобода, срећа, итд.

данас јасно показује да су зарад зарађивања новца људи спремни да компромитују своје здравље, слободу, достојанство, и сваку другу замисливу вредност, што је само потврда асерције да се у пост-модерном свету све подређује крајњој мери и вредности новца¹². Ако пословна одлука доноси огромне, обичном човеку незамисливе, своте новца, девијантни утилитаризам пост-модерног света наложио би да би могло бити оправдано да „цена“ зарађивања такве количине новца буде загађење животне средине, патња и осиромашење стотина хиљада људи у удаљеним деловима света за које смо хронично незаинтересовани, корупција основних и носећих културних и цивилизацијских образаца, итд.

Какво је место и улога пословне етике у свету где појединци поседују незамислива и готово немерљива богатства која се мере стотинама милијарди долара, и која су већа од укупног богатства целих народа? Још значајније питање – шта конкретно може да регулише и нормира пословна етика у свету у којем толико немерљиво богати људи прихватају страшна страдања огромног броја људи и уништавање планете зарад даљег увећавања сопственог богатства, и то богатства које прелази у сферу апстрактног? Да појаснимо: на пример, енормно богат човек данас може поседовати стотину милијарди долара, што представља суму која обезбеђује њега и све догледне генерације његове породице које ће уследити. Тај је човек спреман да вредно и пожртвовано ради годину дана како би своје богатство увећао са стотину милијарди на, рецимо, стотину и пет милијарди долара. Штавише, у току тих годину дана напора у циљу зарађивања додатних пет милијарди долара, он је спреман да својим пословним одлукама без посла и примања остави хиљаде породица, да изазове немире са озбиљним друштвеним последицама у некој, њему небитној, земљи трећег света, да неповратно загади природу, да директно угрози здравље потрошача његовог производа, итд. Једино оправдање које му је потребно у пост-модерном свету, за све наведене али и бројне друге поступке, јесте профит, капитал и новац.

Међутим, логично питање које се поставља јесте – шта то конкретно он не може да купи и поседује са богатством од стотину милијарди долара, а може са богатством од стотину и пет милијарди долара, па је потребно да их на тај начин заради? Одговор је веома очигледан – ништа. Уколико објективно не постоји ништа што он не може да купи и поседује са капиталом од стотину милијарди долара, то имплицира да је зарађивање нових пет милијарди мотивисано не жељом да новац *потроши* на неку вредност, већ жељом да стекне новац ради њега самог, ради саме чињенице *поседовања* новца који се ни на шта и никада неће потрошити. Такав сценарио, који на велику жалост целокупног

12 Људи су данас пре спремни да гину и убијају за новац, него за неку „класичну“ вредност због које је током историје човек био спреман на жртву (Hobsbaum, 2008: 93); проспект зарађивања новца оправдава трговину и губљење елементарног достојанства, здравља, слободе, итд. Све је потпуно подређено зарађивању новца и његовом каснијем, подразумева се, трошењу на уживање.

човечанстава, није редак, упућује све мислеће људе ка разумевању позиције новца у пост-модерном свету. Новац није више инструментална вредност, средство за постизање неке веће, коначне и интринзичне вредности, он је постао вредност сама по себи¹³, и то вредност која је хијерархијски на вишем месту од свих осталих вредности. Новац више не служи да се троши, он је драгоцен сам по себи, чак толико драгоцен да је вредносно „надређен“ здрављу, животу, љубави, спокојству, и свим другим вредностима. Како уопште позиционирати пословну етику као озбиљну дисциплину у сфери пословања и бизниса у једном таквом свету, свету у коме је крајња вредност пословања, тј. стицање новца, истовремено и крајња и коначна вредност целокупног постојања човека? Како говорити о пословној етици када су капитал и новац инстант оправдање сваког поступка и сваке пословне одлуке? Шта је то од морала заправо остало у сфери пословања?

Закључак

Пост-модерни свет у коме данас човечанство живи, пратећи саму дефиницију пост-модернизма као цивилизацијског и филозофског заокрета, подразумева опште и радикално превредновање и реструктурирање свих чврстих историјских творевина цивилизације, свих носећих вредности и свих објективних истина. Имајући у виду захтев за престојавањем апсолутно свих најбазичнијих елемената људског живота и друштвене стварности, јасно је да мало који аспект живота може остати непромењен и „не-преиспитан“. Тако је и са примењеном етиком¹⁴, укључујући ту свакако и пословну етику. Пост-модерни свет доводи у питање не само претпоставке и основне премисе класично установљене пословне етике, већ и смисао њеног постојања. Уколико је новац позициониран као врховна вредност у свету коме живимо, пословна етика постаје готово беспредметна – она се заправо трансформише у неку врсту сложене утилитаристичке рачунице која само настоји утврдити која је то цифра, која је то количина новца и капитала која представља магичну границу и праг после којег све замисливо и незамисливо постаје оправдано.

Ово наравно не значи да се сама пословна етика не може спасити и сачувати као драгоцену „брану“ набујалој реци поамне трке за новцем и капиталом. Међутим, да би успела смислено опстати, пословна етика мора поћи од редефинисања вредности

13 Инструменталне и интринзичне вредности су супстантивно другачије вредности и добра, и свако неразумевање те разлике, или у најгорем случају мешање тих вредности, води катастрофалном исходу у коме се инструменталне вредности, као што је у овом случају новац, посматрају као важније од стварних виталних интринзичних вредности (Dickie, 1979).

14 Пост-модерни свет не испоставља изазове и захтеве преиспитивања само пред пословну, већ и пред готово све друге дисциплине примењене етике – медицинску етику, био-етику, војну етику, итд.

унутар сфере пословања и бизниса, и јасно елаборирати зашто новац, профит и капитал никако, никада и ни по коју цену не могу постати интринзичне вредности, а камоли вредности које се могу упоређивати и утилитаристички мерити са вредностима људског живота, здравља, достојанства, слободе, блаженства, итд. Једино у том случају можемо рачунати да ће пословна етика, у судару моралних и ван-моралних вредности, бити у могућности да да јасне и прецизне смернице и ограничења у пословању постављајући моралне вредности далеко и неупоредиво изнад вредности новца и профита. Уосталом, и сам пост-модерни свет није крајња и последња станица у развоју цивилизације, те је потребно остати и умерено оптимистичан у очекивању даље промене и транзиције свету у неку следећу фазу у којој ће важно место заузимати питање моралних норми у свету бизниса.

Литература

- Станар, Д. (2019). „Професија и морал“, *Култура полиса*, Vol. 39, 145-157.
- Станар, Д. (2021). *Етика међународне политике*. Београд: Добротољубље.
- Чупић, Ч. (2019). *Политика и интелектуалци*. Београд: Чигоја штампа.
- Шушњић, Ђ. (2015). *Теорије културе*. Београд: Завод за уџбенике.
- Babić, J. (2000). *Uvod u poslovnu etiku*. Praha: Research Support Scheme.
- Babić, J. (2005). *Moral i naše vreme*. Beograd: Službeni glasnik.
- Bauman, Z. (2009). *Fluidni život*. Novi Sad: Mediterran publishing.
- Dickie, G. (1979). *Aesthetics: An Introduction*. Indianapolis: Pegasus.
- Hobsbaum, E. (2008). *Globalizacija, demokratija i terorizam*. Beograd: Arhipelag.
- Kajtez, I. and Stanar, D. (2021). Postmodern thought and modern world. In *Proceedings from the First International Conference on Sustainable Environment and Technologies* (pp.333-346). Belgrade: UNT.
- Pavićević, V. (1967). *Osnovi etike*. Beograd: Kultura.

BUSSINES ETHICS IN POST-MODERN WORLD

Aleksandar Gračanac, Full Professor^{15*}

Faculty of Entrepreneurial Business and Real Estate Management, Union Nikola Tesla
Univeristy, Belgrade

Ilija Kajtez, Full Professor^{16**}

Faculty of International Politics and Security, Union Nikola Tesla University, Belgrade

Resume

Authors of this paper aim to reexamine the position of business ethics as a discipline of applied ethics in the post-modern world, to point out its flaws and challenges it faces, and finally to offer a future perspective. By clarifying the basic notion, authors of the paper define the very notions of business ethics and post-modern world, highlighting some of the basic characteristics of the contemporary era. One of the main traits that the authors identify in this paper is in regards to the place and role of money in the contemporary post-modern world, i.e., its position as the supreme value and a general measure of everything. Authors apply this characteristic of the post-modern world to the field of business ethics and precisely identify not only the danger of transformation of this discipline of applied ethics into a utilitarian apology of endless profit creation, but they also raise the question of its foundation and justification of its existence in its current form in the given circumstances. Finally, authors of this paper provide an insight in the conclusion, into a possible perspective of sustainability of business ethics in the post-modern worlds.

Key words: bussines ethics, post-modern world, money, value, applied ethics

15 * e-mail:

16 ** e-mail: ilijakajtez@unionnikolatesla.edu.rs